

شاخص‌های تهیه محتوای آموزشی برای فارسی‌آموزان عرب‌زبان بر اساس مبانی آموزش زبان خارجی (تحلیل محتوای کتاب «رحله مع الفارسیه»)

دکتر سجاد اسماعیلی

استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

Email: esmaili@HUM.ikiu.ac.ir

چکیده

مروزه تهیه محتوای آموزشی استاندارد یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی است که متخصصان حوزه آموزش زبان برای اهداف ویژه با آن مواجه هستند. بر همین اساس، تهیه محتوای آموزشی متناسب با نیازهای عرب‌زبانان فارسی‌آموز نیز تبدیل به یکی از دغدغه‌های اساسی طراحان منابع آموزشی شده است. طبق یافته‌های پژوهش‌های پیشین، اغلب کتاب‌های تألیفی برای آموزش زبان فارسی، مبتنی بر استانداردهای آموزش زبان خارجی نیست. لذا این جستار بر آن است با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و مراجعه به منابع کتابخانه‌ای، ضمن نقد و بررسی یکی از کتاب‌های آموزش زبان فارسی به عرب‌زبانان، به ارائه شاخص‌هایی برای تألیف کتاب آموزش زبان فارسی به عرب‌زبانان، بر اساس مبانی تهیه محتوای آموزش زبان خارجی دست یابد. کتاب «رحله مع الفارسیه» اگرچه سعی بر تقویت مهارت شنیداری و گفتاری فارسی‌آموزان دارد اما مطالعه و تحلیل کتاب بر اساس شاخص‌های تهیه محتوای آموزش زبان خارجی نشان می‌دهد این کتاب با کاستی‌هایی همچون عدم اهتمام به سطوح زبانی پیشرفته و غفلت از برخی عناصر زبانی همچون تلفظ حروف مواجه است و ضرورت دارد کتاب از این جنبه‌ها مورد بازنگری قرار گیرد.

کلیدواژه: آموزش زبان فارسی، محتوای آموزشی، عرب‌زبانان، «رحله مع الفارسیه»

۱. مقدمه و مسئله پژوهش ادستافارسی
امروزه به‌تبع تنوع نیازهای بشر در حوزه علم و فناوری، برنامه‌های درسی نیز دست‌خوش تغییرات و تحولات اساسی شده است و همین امر منجر به تحول محتوای آموزشی در سطوح مختلف توسط مراکز آموزشی و دانشگاه‌ها شده است. در سال‌های اخیر؛ برنامه‌های آموزش زبان‌های خارجی به‌ویژه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان نیز مسیر تغییر و توسعه را در پیش گرفته است و محققان بسیاری به انجام پژوهش‌هایی در این حوزه دست‌زده‌اند ولی با این وجود، متأسفانه مشکلات بسیاری در حوزه تهیه محتوای آموزشی استاندارد برای تدریس زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان به‌ویژه عرب‌زبانان احساس می‌شود؛ بنابراین ضروری است که با بهره‌گیری از تجارب پژوهشی پیشین داخلی و خارجی، مسیر توسعه و تکامل محتوای آموزشی موردتوجه قرار گیرد.

مراکز آموزش زبان فارسی در ایران، تلاش‌هایی به‌منظور توسعه و بهبود برنامه‌های درسی آموزش زبان فارسی به‌ویژه تولید محتوای استاندارد آموزشی متحمل شده‌اند و تألیفاتی نیز در این حوزه ارائه کرده‌اند، اما با این وجود، اغلب تألیفات این حوزه، جنبه عمومی داشته و متناسب با نیازهای زبانی متنوع فراگیران زبان فارسی نیست. به‌طوری‌که برخی از کتاب‌های آموزشی، بدون در نظر گرفتن سطح زبان آموزان، عناصر زبانی زبان مقصد، مهارت‌های زبانی مورد انتظار، نوع محتوای آموزشی و شاخص‌های فرهنگی طراحی شده‌اند. یکی از کتاب‌های آموزشی که برای عرب‌زبانان فارسی آموز در سال‌های اخیر توسط انتشارات شبکه جهانی الکوثر تألیف شده است، کتاب دوجلدی «رحله مع الفارسیه» است. این کتاب اگرچه دارای فایل‌های ویدئویی است و بر اساس موقعیت‌های مختلف طراحی شده است اما به نظر می‌رسد متناسب با برخی از شاخص‌های تهیه محتوای آموزشی زبان خارجی تألیف نشده است. جستار پیش‌رو بر آن است تا ضمن معرفی این کتاب، به تحلیل محتوای آن بر اساس شاخص‌های تهیه محتوای کتاب آموزش زبان خارجی بپردازد و درنهایت با توجه به همین شاخص‌ها، پیشنهادهایی جهت بهبود محتوای این کتاب و کتب مشابه ارائه کند. به‌منظور تحقق اهداف این جستار، پرسش‌هایی به شرح ذیل در نظر گرفته شده است:

پرسش‌های پژوهش:

۱. شاخص‌های محتوای آموزشی برای فارسی‌آموزان عرب‌زبان بر اساس مبانی آموزش زبان خارجی چیست؟
۲. وضعیت کتاب «رحله مع الفارسیه» از لحاظ دربرداشتن شاخص‌های محتوای آموزشی زبان فارسی برای عرب‌زبانان چگونه است؟

۱-۱ پیشینه پژوهش

در حوزه نقد و بررسی مواد آموزشی به‌ویژه کتب مربوط به آموزش زبان برای اهداف ویژه، کتاب‌های زیادی مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته‌اند. محمدی (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی مبانی رویکردی در تألیف کتاب دانشگاهی «مکالمه زبان عربی» بر اساس اصول آموزش زبان خارجی پرداخته است و مهم‌ترین مبانی تألیف کتاب دانشگاهی مثل نیازسنجی، رویکرد اهداف، نوع محتوا و عناصر زبانی را بررسی کرده است و در پژوهشی دیگر (۱۳۹۵) به نقد یکی از کتاب‌های حوزه آموزش زبان عربی به غیر عرب‌زبانان به نام «العربیة بین یدیک» بر اساس اصول آموزش زبان خارجی پرداخته است.

در میان پژوهش‌های مربوط به آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، منابع آموزشی این حوزه تاکنون از زوایای مختلف مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته‌اند. به‌عنوان مثال رضاخانی (۱۳۸۵) مجموعه «فارسی بیاموزیم» را از منظر فرانتش بینافردی دستور نقش‌گرای هلیدی بررسی کرده است. جهانگردی و دیگران (۱۳۹۵) در پژوهش «واژه در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: پژوهشی پیکره‌بنیاد» به سنجش میزان هم‌پوشانی واژگان ارائه‌شده در کتب آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، با پربسامدترین واژه‌های زبان فارسی پرداخته‌اند. همچنین در حوزه نیازهای زبان فراگیران زبان‌های دوم پژوهش‌هایی در زبان عربی و فارسی انجام شده است. به‌عنوان مثال متقی زاده (۱۳۸۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «نیازهای کاربردی زبان برای فراگیران زبان عربی غیر اهل زبان» مهم‌ترین نیازهای فراگیران زبان عربی غیر اهل زبان را در چهار حوزه اصوات، واژگان، ترکیب‌ها و جمله بیان کرده است. افسانه غریبی (۱۳۹۲) در پژوهشی خاص، چارچوبی ۵ سطحی در سه حوزه دستور، واژه و کارکرد، برای آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان ارائه کرده است و در هر سطح، به معرفی بخشی از نیازهای زبان‌آموزان پرداخته است.

تأمل در پیشینه پژوهش نشان می‌دهد؛ تهیه کتاب‌های آموزشی برای فارسی‌آموزان عرب‌زبان، ضرورتی انکارناپذیر در فرایند یاددهی-یادگیری است و نقد و بررسی کتاب‌های تألیف‌شده در این زمینه، گامی در جهت بهبود کیفیت این کتاب‌ها و تهیه کتاب‌های جدید بر اساس مبانی آموزش زبان خارجی است. بنابراین جستار حاضر به خاطر ارائه شاخص‌های تهیه محتوای آموزشی برای فارسی‌آموزان عرب‌زبان بر اساس مبانی آموزش زبان خارجی و همچنین نقد کتاب «رحله مع الفارسیه» بر مبنای همین شاخص‌ها دارای نوآوری است. شایان ذکر است، این جستار به‌منظور افزایش غنای مبانی نظری خویش، از یافته‌های جستارهای پیشین نیز بهره گرفته است.

www.anjomanfarsi.ir

۲. ادبیات نظری تحقیق

۲-۱ کتاب «رحله مع الفارسیه» در یک نگاه

کتاب «رحله مع الفارسیه» (سفری با زبان فارسی) مجموعه‌ای است دوجلدی که توسط مسعود فکری و سیدعلی ابوطالبی در انتشارات شبکه جهانی الکوثر تألیف شده است. طبق نظر نویسنده، این کتاب به علت اهمیت آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و تقارب فرهنگی و زبانی این دو زبان عربی و فارسی تألیف شده است. ویژگی‌های این کتاب عبارت است از: ۱. در برداشتن فایل‌های ویدئویی (فیلم)؛ ۲. در نظرگرفتن زبان عربی به‌عنوان زبان واسطه به جهت نزدیک ساختن مفاهیم زبان فارسی برای عرب‌زبانان؛ ۳. پرداختن به سرگرمی و تنوع در محتوای فیلم‌ها و ارائه تمرین به جهت ایجاد انگیزه برای فراگیری زبان فارسی؛ ۴. تلفیق میان زبان محاوره‌ای و زبان دستوری یا رسمی به‌منظور بهره‌مندی فراگیر از آموزش ساختار صحیح زبان؛ ۵. استفاده از عناصر فرهنگی زبان فارسی (فکری، ۱۳۹۱: مقدمه).

۲-۲ آموزش زبان فارسی برای اهداف ویژه

امروز مقوله‌ی «آموزش زبان برای اهداف ویژه» تبدیل به یکی از دغدغه‌های مهم متخصصان حوزه آموزش زبان شده است و به همین علت بخش قابل‌توجهی از فعالیت‌های پژوهشی حوزه آموزش زبان در ایران را به خود اختصاص داده است. وضعیت

کنونی آموزش زبان برای اهداف ویژه نشان می‌دهد که مهم‌ترین هدف از آموزش زبان برای اهداف ویژه، فراگرفتن مهارت‌های زبانی به‌ویژه مهارت خواندن، صحبت کردن و نوشتن برای ورود به رشته‌های تخصصی است.

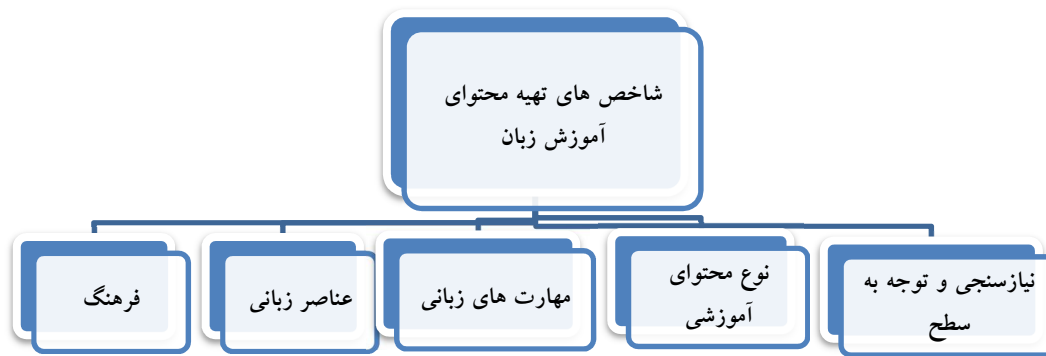
مطالعات نشان می‌دهد از میان عوامل مختلفی که در تحقق اهداف آموزش زبان خارجی نقش دارد، نیازسنجی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. محققانی همچون هاچینستون و واترز (۱۹۹۶)، جردن (۱۹۹۷)، رایبسون (۱۹۹۰)، براون (۱۹۹۵) و ریچاردز (۲۰۰۹) نیازسنجی را گام ابتدایی و اصلی در طراحی هر برنامه آموزشی می‌دانند. ریچاردز معتقد است «توجه به مرتبط ساختن یک دوره‌ی آموزش زبان با نیازهای زبان‌آموزان منجر به ظهور جنبش آموزش زبان برای اهداف خاص شد» (غریبی، ۱۳۹۲: ص ۳۵ به نقل از ریچاردز، ۲۰۰۹: ۲۸). بی‌شک، درک نیازهای زبانی فراگیران در انتخاب و تدوین کتاب‌های آموزشی زبان‌های تخصصی، روش‌های آموزش، برنامه‌ریزی درسی و آزمون‌سازی نیز اثرگذار است (ملکی و کاظمی، ۱۳۸۹: صص ۴۹-۵۵). به گفته براون (۲۰۰۹: ۲۶۹) بعد از سنجش نیازها است که می‌توان به فکر تدوین مواد آموزشی و فعالیت‌های یادگیری، آزمون‌ها و راهبردهای ارزیابی فکر کرد. نیازهای زبانی فراگیران، به دو دسته نیازهای دانشگاهی و نیازهای حرفه‌ای تقسیم می‌شود که در صورت برآورده نشدن نیازهای دانشگاهی، نیازهای حرفه‌ای نیز برآورده نمی‌شود (ملکی و کاظمی، ۱۳۸۹: ص ۵۰).

در ارتباط با نیازهای زبانی فراگیران زبان‌های خارجی سه دیدگاه اصلی وجود دارد. دیدگاه اول برای واژگان تخصصی و دستور زبان اهمیت کلیدی قائل است. دیدگاه دوم بر این باور است که مسائل فرازبانی، افزون بر واژگان و ساختار باید مورد توجه قرار گیرد؛ این گروه به‌طور کلی دیدگاهی مهارتی به آموزش زبان دارند و معتقدند که در خواندن متون علاوه بر آموزش واژگان و دستور زبان، مهارت‌های خواندن نیز باید مورد توجه خاص قرار گیرند. دیدگاه سوم بر این باور است که طراحی دوره‌های آموزش زبان برای اهداف ویژه باید به ویژگی‌های فراگیران از نظر روان‌شناختی و راهبردهای یادگیری و نیز به فواید کلی یادگیری توجه خاص شود (اکبری، ۱۳۹۵: ص ۳ به نقل از: Wen, Johnson, 1997 و Spack, 1988). همچنین برخی از متخصصان حوزه آموزش زبان بر این باورند که در آموزش زبان برای اهداف ویژه باید علاوه بر در نظر گرفتن عوامل فوق به دو عامل «موقعیت‌های ضروری یادگیری» و «ویژگی‌های فرهنگی فراگیران» نیز توجه شود (طعیمه، ۱۹۸۲). با توجه به اینکه مهم‌ترین هدف فراگیران زبان فارسی از یادگیری این زبان، فراگرفتن مهارت‌های خواندن، صحبت کردن و نوشتن یا همان کسب مهارت‌های لازم برای ورود به رشته‌های تخصصی دانشگاهی است، بنابراین محتوای آموزشی تألیفی در این زمینه نیز باید همسو با نیازهایی از جمله نیازهای واژگانی و دستور زبانی، فرازبانی مثل رشد مهارت‌های زبانی، نیازهای روان‌شناختی و نیازهای فرهنگی طراحی شود.

۳-۲ روش‌شناسی چهارمین همایش ملی آموزش زبان فارسی - ۱۳۹۹

روش خاص این جستار توصیفی-تحلیلی با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا است. نمونه آماری این جستار، کتاب «رحله مع الفارسیه» است. به‌منظور تحلیل محتوای کتاب ابتدا واحدهای تحلیل کتاب یعنی «جملات، واژگان و حروف» انتخاب شد سپس واحدهای تحلیل در اجزای مختلف کتاب یعنی «واژگان، گفت‌وگوها، تمرین‌ها، دستور زبان و تصاویر» ارزیابی و استخراج شدند. به‌منظور استخراج واحدهای تحلیل از محتوای کتاب، فرمی شامل «معیارهای تهیه کتاب آموزش زبان» به نام «فهرست-وارسی» به‌عنوان ابزار تحلیل طراحی شد که توسط دو نفر از استادان متخصص در حوزه آموزش زبان روایی آن اثبات و تأیید شد. با توجه به محدودیت زمانی که پیش روی محقق بود، پایایی ابزار تحقیق سنجیده نشد؛ اما با توجه به اینکه بسیاری از معیارهای وارده در فرم، پیشتر توسط محققان دیگر مورد استفاده و تحلیل قرار گرفته‌اند، به نظر می‌رسد که این فرم از پایایی قابل قبولی نیز بهره‌مند باشد.

به‌منظور تبیین شاخص‌های محتوای آموزشی زبان فارسی به عرب‌زبانان، محقق به منابع مختلفی در حوزه مبانی تهیه محتوای آموزشی زبان‌های خارجی مراجعه کرده و ۵ شاخص بسیار مهم در زمینه تهیه محتوای آموزشی به شکل زیر ارائه کرده است.

نمودار ۱: شاخص های تهیه محتوای آموزش زبان فارسی به عرب زبانان

۳. تحلیل مواد پژوهش

در این بخش از پژوهش، ابتدا مهم ترین شاخص های مطرح شده برای تهیه محتوای آموزشی زبان فارسی بر اساس مبانی آموزش زبان خارجی معرفی می گردد و سپس محتوای کتاب «رحله مع الفارسیه» بر اساس همین شاخص ها تحلیل می شود.

۳-۱ نیازسنجی و توجه به سطح

مطابق یافته های محققان، نیازسنجی از اهمیت بسیار بالایی در حوزه آموزش زبان برای اهداف ویژه برخوردار است؛ زیرا نیازها است که ضرورت توجه به سایر عناصر آموزشی مثل در نظر گرفتن سطوح فراگیران، تهیه محتوا و ... را توجیه می کند. در نظر گرفتن سطح فراگیران، یکی از اصول بنیادین در تهیه هر برنامه درسی است. بی شک تهیه محتوای آموزشی زبان فارسی برای غیرفارسی زبانان نیز مستلزم در نظر گرفتن نیازها و سطوح فراگیران است. نیازهای زبانی عرب زبانان برای آموختن زبان فارسی منحصر به چند موقعیت ابتدایی مثل «احوال پرسی، رفتن به بازار، خرید و ...» نمی شود بلکه آنها به توانش زبانی در سطوح مختلف نیازمندند.

در خصوص سطوح مختلف یادگیری زبانها، «برنامه جامع مشترک اتحادیه اروپا» سطوح یادگیری زبان را در شش سطح سه مرحله ای معرفی کرده است. مرحله مقدماتی موسوم به «به کارگیری اولیه زبان» در دو سطح (A1 و A2) است. مرحله میانی موسوم به «به کارگیری ذاتی زبان» در دو سطح (B1 و B2) است. مرحله پیشرفته موسوم به «به کارگیری مسلط زبان» در دو سطح (C1 و C2) است (مجلس اروپا، ۲۰۰۸)؛ اما افسانه غریبی (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان «واکاوی نیازهای زبانی فارسی آموزان: معرفی انگاره های عملیاتی و سطح بندی نیازها» یک چارچوب ۵ سطحی در سه حوزه «دستور زبان»، «واژگان» و «کارکرد ارتباطی زبان» برای آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان ارائه کرده است. وی در هر سطح یک دسته از نیازهای زبان آموزان که مرتبط با نیازهای آنها در محیط زبان مقصد است را معرفی کرده است. ما در این جستار نیز از همین ۵ سطح تبعیت می کنیم چراکه به صورت تخصصی مرتبط با آموزش زبان فارسی است. سطوح پیشنهادی وی به ترتیب ذیل است:

- سطح ۱: فراگیری ارکان اصلی جمله، مفاهیم بنیادی شناختی، کارکردهای حیاتی (ارتباطی-برونی)؛

در این سطح نیاز است که زبان آموز در حوزه دستور زبان، فقط نکات دستوری اساسی همچون تلفظ حروف، زمان افعال و ... در حوزه واژگان، اصطلاحات پربسامد پیرامونی همچون رنگها، اندازهها، فاصله و زمان و در حوزه کارکردهای ارتباطی زبان، کارکردهای زبانی مرتبط با محیط زندگی، تحصیل و اطرافیان را بیاموزد؛ مواردی همچون امور روزمره زندگی از اعم کسب اطلاعات ضروری در مورد افراد، تأمین مایحتاج، برقراری ارتباط اولیه در حد آشنایی با افراد.

- سطح ۲: ساختارهای پیچیده، اطلاعات عمومی، کارکردهای توصیفی؛

در این سطح نیاز است که زبان آموز در حوزه دستور زبان، نکات دستوری با ساختارهای پیچیده تر مثل جمله های مرکب، جملات شرطی، افعال لازم و متعدی، در حوزه واژگان، کلمات سطح دوم مرتبط با اطلاعات عمومی درباره محیط زندگی و در حوزه کارکرد ارتباطی زبان، ویژگی های یک مکان اعم از نامها، موقعیت های جغرافیایی، آب و هوا و شرایط سفر را بیاموزد و همچنین خواسته های خود به دیگران را بیان کند و درباره علت امور توضیح بدهد.

- سطح ۳: ساختارهای پس نیاز، تصمیم ها و مشکلات و کارکردهای عاطفی (ارتباطی-درونی)؛

در این سطح نیاز است که زبان‌آموز در حوزه دستور زبان، نکات دستوری پیچیده‌تری مثل جملات سببی، مفهوم مجهول، موصولی سازی و گذشته بعید و ... در حوزه واژگان، کلمات مرتبط با مشکلات، تصمیم‌های اساسی، اطلاعات کلی درباره امور، سرگرمی‌ها و علاقه‌مندی‌ها مانند فیلم و موسیقی و در حوزه کاربرد ارتباطی زبان، مفاهیمی مثل ازدواج، فارغ التحصیلی، سفرهای مهم و آشنایی با مشاغل، پرسیدن و دادن آدرس، گرفتن اطلاعات تلفن، رزرو هتل، قرار ملاقات و بیان ایده‌های فردی را فرا بگیرد.

- سطح ۴: ارکان فرعی جمله، سفر و وسیله‌ها، سفر و توانمندی‌ها؛

در این سطح نیاز است که زبان‌آموز در حوزه دستور زبان، نکات دستوری مرتبط با افزوده‌ها، قیده‌ها، انواع دیگری از جملات شرطی و ساختارهای کم‌بسامد یا پیچیده زبان فارسی، در حوزه واژگان، کلمات مرتبط با محیط فیزیکی زبان دوم مثل واژگان کاربردی در انتخاب محل سکونت، شیوه رفت‌وآمد، انتخاب وسیله‌های زندگی و سفر و در حوزه کاربرد ارتباطی زبان صحبت از رشته‌های دانشگاهی، مهارت‌ها، توانمندی‌ها و آگاهی از برنامه‌ریزی برای سفر را فرا بگیرد.

- سطح ۵: مکمل‌ها، کم‌بسامدها، ترکیبی‌ها؛

در این سطح نیاز است که زبان‌آموز به تکرار سطوح قبلی بپردازد و بتواند در حوزه دستور زبان ساختارهای دستوری مهم زبان فارسی را در ذهن خود نهادیه کند، در حوزه واژگان با انواع صفت‌های بیانی، جمع صفت نیز آشنا شود و در حوزه کاربرد ارتباطی زبان بتواند سخنرانی‌های بلند داشته باشد و بتواند احساسات خود در مورد موضوعات مختلف را بیان کند.

موضوعات دروس کتاب «رحله مع الفارسیه» نشان می‌دهد که مطالب ارائه‌شده مبتنی بر سطح‌بندی فوق‌الذکر نیست و دروس به ترتیب سطوح زبانی ۵ گانه ارائه نشده است، مثلاً در درس سوم کتاب، به موقعیت «صبح بخیر» و واژگان پیرامون آن پرداخته شده است ولی به یک‌باره در درس پنجم به موضوع «اطلاعات فردی» پرداخته شده است و سپس در درس ششم وارد موضوع «سینما» شده است و یا در درس یازدهم به موضوع «در بنگاه» پرداخته شده است. در جلد دوم کتاب که اساساً نویسنده باید به مباحث مربوط به سطوح پایانی بپردازد، بعضاً به طرح موضوعاتی از سطوح آغازین مثل بیان موقعیت «دفتر خدمات مسافری» و «شناخت ایران» پرداخته است.

نکته دیگر اینکه این کتاب در بخش حواریها، سطح زبان‌آموز هرگز رعایت نشده است. مثلاً در درس اول در گفت‌وگوی دوم، بعد از اینکه نقش‌های مربوط به موقعیت «احوال‌پرسی» مثل «سلام علیکم، حالت چطور است؟» ارائه می‌شود و دو نفر به معرفی خود و دیگران می‌پردازند، نقش‌های زبانی وارد سطح دیگری می‌شود و جملات بسیار پیچیده می‌شوند. مثلاً جملاتی مثل: «اتفاقاً شبکه الکوثر که یک شبکه ایرانی به زبان عربی است، به تازگی قرار است برنامه‌ای راجع به آموزش زبان فارسی پخش کند، من فکر می‌کنم که برای حسن جان مفید باشد» ارائه می‌شود که طبق مفاد سطوح ۵ گانه زبانی، این جمله در قالب سطوح پایانی قرار می‌گیرد چون چنین جملاتی، دارای ساختار دستوری پیچیده مثل جملات موصولی (که یک شبکه... است و همچنین واژگان انتخابی (شبکه، به تازگی، پخش می‌کند) نیز فراتر از یک زبان‌آموز مبتدی است.

نکته دیگر اینکه در دروس آغازین کتاب، بعد از گفت‌وگوها، تمرین‌هایی در قالب درک مطلب آورده شده است که برخی از سؤالات این تمرین‌ها متناسب با سطوح زبانی فارسی‌آموزان مبتدی نیست. به عنوان مثال در درس دوم سؤال شده است که: «چرا حسن فارسی را زود یاد می‌گیرد؟» این سؤال از دو حیث متناسب با سطح زبان‌آموز مبتدی نیست؛ اول اینکه پاسخ به آن نیاز به درک محتوای کلی گفت‌وگوها دارد و دوم اینکه برای پاسخ به آن باید از واژگانی مثل «داشتن انگیزه، پشتکار و...» که جز مفاهیم انتزاعی و ذهنی است، استفاده شود.

به طور کلی کتاب «رحله مع الفارسیه» را نمی‌توان نماینده یکی از سطوح پنج‌گانه فوق‌الذکر دانست ولی با توجه به بسامد موقعیت‌های ارائه‌شده در این کتاب که عمدتاً پیرامون سطوح اولیه یادگیری زبانی است، می‌توان این کتاب را متناسب با سطوح اولیه (۱ تا ۳) دانست.

۲-۳ نوع محتوای آموزشی

طبیعتاً انتخاب نوع محتوای کتاب آموزشی باید بر طبق اهداف کتاب انتخاب شود. طبق نظر کارل کرانک شش نوع محتوا برای آموزش زبان خارجی وجود دارد: محتوای ساختاری (رسمی)، محتوای مفهومی (نقشی)، محتوای موقعیتی، محتوای مهارتی، محتوای تکلیف محور و محتوای موضوعی (محمدی، ۱۳۹۵: ص ۳۵، به نقل از (Krahnke, 1987).

محتوای ساختارمحور (رسمی): یعنی محتوایی که دارای مجموعه‌ای از ساختارهای دستوری زبان مثل اسم‌ها، فعل‌ها، صفت‌ها و مشتقات این هاست (Krahnke, 1987:۱۰). از این نوع محتوا بیشتر در روش دستور-ترجمه استفاده می‌شود (طعیمه و دیگران، ۲۰۱۰: ۲۳۶).

در کتاب «رحله مع الفارسیه» اگرچه ارائه دروس بر اساس ساختارهای دستوری نیست ولی در پایان هر درس، مباحث مربوط به دستور زبان فارسی تحت عنوان «دستور زبان» ارائه شده است که طبق نظر نگارندگان کتاب در مقدمه، این مباحث دستوری پیچیده نیستند. برخی از مباحث دستوری در بطن گفت‌وگوهای هر درس ارائه شده‌اند مثلاً در درس دهم «در بازار میوه و تره‌بار» در گفت‌وگوی اول، مبحث حروف ربط در قالب چند جمله بیان می‌شود. البته بهتر بود که مباحث دستوری در قالب تمرین‌های بعد از هر حوار ارائه می‌شد.

محتوای مفهوم‌محور (نقشی): یعنی محتوایی که به مجموعه‌ای از نقش‌های زبانی یا مجموعه‌ای از مفاهیم برای تعبیر زبانی استفاده می‌شود. استفاده از نقش‌هایی مثل اطلاع دادن، اعلام موافقت، عذرخواهی کردن، درخواست دادن، قول دادن و مفاهیمی مثل اندازه، عمر، رنگ، زمان و... (Krahnke, 1987:۱۰). در این نوع محتوا ترتیب دروس بر اساس نقش‌ها و مفاهیم زبانی است.

فهرست مطالب کتاب «رحله مع الفارسیه» نشان می‌دهد؛ مطالب محتوا محور (نقش محور) نیستند، اما در هر درس در ذیل موقعیت‌هایی مثل «در سینما» «در بازار» و... به ارائه نقش‌های مختلف زبانی همچون درخواست دادن، قیمت گرفتن، کیفیت فیلم، موافقت کردن برای رفتن به خرید و... می‌پردازد.

محتوای موقعیت‌محور: یعنی محتوایی که شامل مجموعه‌ای از موقعیت‌های ضروری واقعی در زبان مقصد باشد. هدف از این نوع محتوا، آموزش زبانی است که در موقعیت‌ها استفاده می‌شود. به‌عنوان مثال، ملاقات دندان‌پزشک، خرید یک کتاب از کتاب‌فروشی، دیدار یک دوست جدید، سؤال از آدرس در یک شهر جدید (Krahnke, 1987:۱۰). ترتیب دروس در این نوع محتوا، بر اساس موقعیت‌هایی مثل «در خانه»، «در دانشگاه»، «در بازار»، «در فرودگاه»، «در هتل» و سایر موقعیت‌های کاربرد زبان ارائه می‌شود (محمدی، ۱۳۹۵: ۳۶).

فهرست مطالب کتاب «رحله مع الفارسیه» نیز نشان می‌دهد که این کتاب از این نوع محتوا تبعیت می‌کند. موقعیت‌هایی مثل «در بازار تره‌بار»، «در سینما»، «در تعمیرگاه»، «کنار رودخانه»، «ایران»، «دفتر خدمات مسافری»، «بسته پستی»، «در موزه»، «در ورزشگاه»، «زیارت» و... در این کتاب ذکر شده است.

محتوای مهارت‌محور: یعنی محتوایی که به مجموعه‌ای از توانایی‌هایی که در کاربرد زبان نقش دارند، تمرکز دارد. محتوای مهارت محور دربرگیرنده مجموعه‌ای از مهارت‌ها در کاربرد زبان مثل مهارت‌های گوش دادن به فایل‌های شنیداری، خواندن متن، نگارش متن، بیان شفاهی و سایر مهارت‌ها است (Krahnke, 1987:۱۰). با توجه به اهمیت زیاد گنجاندن مهارت‌های زبانی در کتب آموزش زبان، در بخشی مجزا به چگونگی گنجاندن مهارت‌های زبانی در کتاب «رحله مع الفارسیه» پرداخته می‌شود.

محتوای تکلیف‌محور: یعنی مجموعه‌ای از تکلیف‌های پیچیده و هدفمند که زبان آموزان در خلال اجرای آن‌ها، زبان را به کار می‌برند. هر تکلیف دربرگیرنده مهارت‌ها یا جنبه‌های خاصی از زبان است. در این محتوا زبان آموزان باید بخشی از تکلیف را به صورت عملی کامل کنند. زبان آموزان برای انجام این تکلیف‌ها، نقش‌ها و مهارت‌هایی را به کار می‌برند که غالباً قابل پیش‌بینی نیست. برای مثال: زبان‌آموز دریافت یک شغل را درخواست و با کارفرما صحبت می‌کند و یا اطلاعات در مورد یک خانه را از طریق تلفن می‌پرسد و یا اطلاعات یک فرم را تکمیل می‌کند (Krahnke, 1987:۱۱-۱۲).

کتاب «رحله مع الفارسیه» اگرچه حاوی تمرین‌هایی است اما این تمرین‌ها متمرکز بر ایفای نقش‌های زبانی نیست و اغلب تمرکز بر تقویت مهارت درک مطلب و یا تصحیح خطاهای دستوری زبان آموزان دارند. بهتر است تمرین‌های کتاب مطابق با تمرین‌های برخی از کتب آموزشی انگلیسی معاصر به این شکل باشد که به گروهی از زبان آموزان بخشی از اطلاعات و به گروه دیگر بخش دیگر اطلاعات داده شود و از آن‌ها خواسته شود که این اطلاعات را کامل کنند. در این تکلیف زبان آموزان مجبور می‌شوند که با یکدیگر صحبت کنند و از زبان استفاده کنند (محمدی، ۱۳۹۵: ص ۳۸).

محتوای موضوع‌محور: هدف از این نوع محتوا آموزش برخی از مطالب و اطلاعات با استفاده از زبانی است که فراگیران آن را یاد می‌گیرند (Krahnke, 1987:۱۲). در این نوع محتوا، زبان از طریق ارائه متون موضوعی آموزش داده می‌شود.

محتوای موضوعی به‌تنهایی برای آموزش مهارت‌های زبانی عربی و به‌ویژه مهارت مکالمه عربی کافی نیست چراکه مکالمه عربی نیاز به ارائه زبان در نقش‌ها و موقعیت‌های واقعی زبان دارد. محتوای موضوعی بیشتر برای سطوح پیشرفته یادگیری زبان مناسب است که زبان آموزان واژگان، اصطلاحات، گفت‌وگوها و نقش‌های زبانی روزمره را یاد گرفته‌اند و در مراحل بعد به تقویت توانایی زبانی خود در موضوعات مختلف می‌پردازند.

کتاب «رحله مع الفارسیه» محتوای موضوع‌محور ندارد و در هر درس فقط دو گفت‌وگو وجود دارد. البته برخی از این گفت‌وگوها حاوی اطلاعات متنی است که زبان‌آموز با پاسخ دادن به چند سؤال درک مطلبی، به محتوای آن اطلاعات پی می‌برد. شاید علت عدم توجه این کتاب به ارائه محتوای موضوع‌محور این است که محتوای موضوعی بیشتر برای سطوح پیشرفته یادگیری زبان مناسب است. با توجه به تحلیل‌های مذکور، محتوای کتاب «رحله مع الفارسیه» متناسب با محتوای موقعیت‌محور طراحی شده است.

۳-۳ مهارت‌های زبانی

منظور از مهارت‌های زبانی، چهار مهارت شنیدن، گفتن، خواندن و نوشتن است. گزینش یک مهارت خاص و توجه به پرورش آن یکی از اهداف مهم آموزش زبان در هر برنامه درسی است. از آنجاکه هدف غایی از آموزش مهارت‌های زبانی همان کسب توانایی ارتباط واقعی با اهل زبان است، بنابراین بایسته است که هر کتاب آموزشی، به تقویت این چهار مهارت بپردازد. این بدین معنا نیست که هر بخش از کتاب به تقویت یک مهارت خاص بپردازد بلکه بدین معناست که کتاب هر چهار مهارت را در کنار یکدیگر تقویت کند.

مهارت شنیداری: به‌منظور تقویت مهارت شنیداری لازم است که کتاب دارای فایل‌های صوتی و تصویری خاصی باشد، کتاب «رحله مع الفارسیه» نیز طبق اذعان نویسندگان، دارای فایل‌های صوتی - تصویری است. گفت‌وگوهای هر درس دارای فایل‌های تصویری است و علاوه بر این در هر درس از کتاب، دو تمرین مرتبط با تقویت مهارت شنیداری ارائه شده است؛ تمرین اول مربوط به مرتب کردن کلمات با توجه به متن فیلم است و تمرین دوم مربوط به پر کردن جاهای خالی با توجه به متن فیلم است.

مهارت گفتاری: کتاب «رحله مع الفارسیه» به‌منظور تقویت مهارت گفتاری، در ابتدای هر درس، دو گفت‌وگو در موقعیت‌های مختلف آورده است و بعد از هر گفت‌وگو نیز تمرین‌هایی ذکر شده است. این گفت‌وگوها یا به‌صورت جواب‌های بسته (تک جوابی) هستند مثل:

«- حالت چگونه؟ خوبم - اسم تو چیست؟ اسم من حسن است».

یا گفت‌وگوها به‌صورت پاسخ‌های باز ولی با پاسخ‌های آسان ارائه شده‌اند مثل:

«حسن چرا به ایران آمده است؟ برای یادگیری زبان فارسی»

شکل دیگر گفت‌وگوها به‌صورت بیان آزاد ارائه شده است و منحصر به محدودیت‌ها پرسشی نیستند. مثل: «محسن: سلام صبح بخیر، دیدم چراغ اتاقت روشنه، حدس زدم شاید بیدار باشی و درس می‌خونی و وقت نماز صبح شده است. حسن: خیلی ممنون اما با این همه تمرینی که برای من نوشتی مگه وقتی هم برای خوابیدن می‌مونه؟!» (فکری، ۱۳۹۱: ج ۱، ص ۷۴).

بررسی هر دو جلد کتاب نشان داد که این کتاب دارای متن‌ها و یا گفت‌وگوهای بلند با جملات بسیار طولانی به‌قصد خواندن متون زبان فارسی نیست؛ و شاید همین ویژگی کتاب نیز یکی دیگر از دلایلی است که این کتاب را در حد سطوح اولیه (۱-۳) قرار می‌دهد.

مهارت خواندن: کتاب «رحله مع الفارسیه» برای تقویت مهارت خواندن فقط به خواندن در جهت درک مطلب یعنی «آهسته خوانی، خواندن تأملی» پرداخته است. بعد از پایان دو گفت‌وگو در هر درس تمرینی به نام «درک مطلب» آورده است که در آن سؤالاتی از همان گفت‌وگوها ارائه کرده است. پاسخ به برخی از سؤالات نیاز به تأمل زیاد و برخی بدون نیاز به تأمل است. متأسفانه این کتاب به «بلندخوانی» هیچ عنایتی نداشته است. بهتر بود که در بخشی از کتاب متون یا واژگانی بود که زبان‌آموز آن‌ها را با صدای بلند بخواند و با علائم آوایی واژگانی زبان فارسی به شکل دقیق‌تری آشنا شود.

مهارت نوشتاری: کتاب «الرحله مع الفارسیه» به‌منظور تقویت مهارت نوشتاری زبان آموزان، بخشی به نام «نام‌ها و تصاویر» دارد که در آن از زبان‌آموز خواسته شده است که نام هر تصویر را به زبان فارسی بنویسد. البته واژگان مربوط به هر تصویر را

به صورت پراکنده در بالای تصاویر ذکر کرده است؛ و بخش دیگری نیز تمرینی دارد که از زبان آموز خواسته می شود تا جمله های غلط را تصحیح کند و مجدداً بازنویسی کند. البته در این بخش، بیشترین اشتباهات ذکر شده در جملات، مربوط به نکات دستوری زبان فارسی به ویژه صرف افعال است. تمرین دیگری هم وجود دارد که از زبان آموز خواسته شده است که معنای متضاد واژگان را جلوی هر واژه بنویسد. بهترین تمرین های این کتاب برای تقویت مهارت نوشتاری زبان آموزان، تمرین های مربوط به «جمله سازی با کلمات»، «مرتب کردن واژگان بهم ریخته» و «پر کردن جاهای خالی با کلمات مناسب» دانست که بعد از پایان هر درس آمده است. در مجموع تمرین های این بخش (مهارت نوشتاری)، بیشتر مرتبط با سطوح مقدماتی (۱-۳) است. نکته قابل تأمل اینکه، این کتاب خالی از تمرین های نوشتاری آزاد است، یعنی تمرین هایی که به زبان آموز فرصت داده می شود که در خصوص یک منظره یا موضوعات مختلف علمی، اجتماعی و ... انشاء بنویسد و یا اظهار نظر مکتوب کند. این امر نیز به معنی این است که کتاب «رحله مع الفارسیه» به سطوح زبانی پیشرفته عنایت ندارد.

۴-۳ عناصر زبانی

مهم ترین عناصر زبانی تأثیرگذار در فرایند یادگیری زبان های خارجی در سه بخش «واژگان»، «دستور زبان (قواعد)» و «تلفظ (آواها)» خلاصه می شود.

واژگان:

واژگان یکی از عناصر زبانی تأثیرگذار در برنامه ریزی درسی و محتوای کتاب های آموزش زبان است و فراگیران زبان خارجی به منظور یادگیری زبان ناگزیر از استفاده ی واژگان آن زبان با تمام جنبه هایش هستند. واژگان کتاب آموزشی زبان خارجی باید با دقت و بر اساس معیارهای خاص انتخاب شوند. کارشناسان حوزه آموزش زبان های خارجی معیارهای مهمی را در این خصوص معرفی کرده اند. ریحاردز معیارهایی بیان کرده است که به شرح ذیل است:

قابلیت تدریس: تدریس مفردات حسی در مراحل اولیه صورت می گیرد تا توضیح معانی آنها از خلال تصاویر و با شرح امکان پذیر باشد.

تشابه: گاهی انتخاب واژگان بر اساس تشابه آنها در زبان مبدأ و مقصد صورت می گیرد.

پر بسامد بودن: واژگان بر اساس میزان انتشار آنان در موقعیت های کاربرد زبان انتخاب می شود. **قابلیت ورود:** ممکن است برخی از واژگان از واژگان پر بسامد نباشند ولی به علت ارتباط با واژگان دیگر به ذهن خطور می کنند و به همین دلیل بهتر است که به همراه واژگان مرتبط دیگر ذکر شوند. برای مثال: واژه ی میز، تخته سیاه و واژگانی از این قبیل که مرتبط با کلمه کلاس هستند (ریچاردز: ۲۰۰۱: ۲۹-۳۰).

کتاب «رحله مع الفارسیه» در ابتدای هر درس تعدادی واژگان مرتبط با موضوع درس به زبان فارسی و عربی آورده است و سپس چندین اصطلاح در ساختارهای گفتاری به دو زبان فارسی و عربی آورده است. این شکل از ارائه واژگان، مشهور به روش تدریس مستقیم واژگان است که در آن واژه به صورت مستقیم و از طریق حفظ در خارج از سیاق متن آموخته می شود (متقی زاده و دیگران، ۱۳۹۸ به نقل از صحرائی، ۱۳۹۴: صص ۷۹-۸۰).

در این کتاب اغلب واژگان، حسی و مرتبط با موقعیت های مطرح شده در هر گفت و گو هستند ولی نقاط ضعفی هم در گزینش واژگان وجود دارد. بی شک انتخاب واژگان بر اساس موقعیت های مختلف، با رویکرد ارتباطی زبان، تناسب دارد زیرا در طراحی طرح درس بر مبنای رویکرد ارتباطی، یادگیری زبان به هدف بکار بردن زبان در موقعیت های ارتباطی مختلف است (تاج الدین، ۱۳۹۱: ۲۹).

البته در برخی از دروس، واژگان ابتدایی هر درس به طور کامل مرتبط با موقعیت های مطرح شده در هر گفت و گو نیستند؛ مثلاً در درس «در بنگاه» واژگانی مثل «پیراهن، شلوار، کت، بازی، مردانه، پوشاک»، یا در درس مربوط به رنگ ها، واژگانی مثل «باجه تلفن، گریه، نرده» آمده است. این مسئله در مورد متن گفت و گوهای هر درس نیز صادق است.

در صفحات پیشین مقاله، اثبات شد که کتاب «رحله مع الفارسیه» متناسب با سطوح مقدماتی تالیف شده است، در خصوص واژگان انتخابی برای کتاب های آموزش زبان در سطوح اولیه شرط این است که واژگان محسوس و روزمره باشند چون هدف از یادگیری زبان در این سطوح فقط توانائی سخن گفتن در مورد موضوعات روزمره است. با تعمق در دروس این کتاب، مشخص است که اغلب واژگان انتخابی متناسب با سطوح اولیه است و اغلب واژگان حسی هستند اما باین وجود،

واژگانی همچون «سخت‌گیر، آینده، بازداشت کردن، دستگیری، سرودن شعر و...» که انتزاعی و ذهنی هستند نیز به‌کاررفته است. در تمارین هر درس نیز سه تمرین به واژگان اختصاص داده است، در تمرین اول از زبان‌آموز خواسته است که هر تصویر را به واژه مربوطه ربط بدهد. تمرین تصویری، نقش مهمی در تثبیت معنای واژگان در ذهن به‌ویژه نزد فراگیران مبتدی ایفا می‌کند (متقی زاده و دیگران، ۱۳۹۸: ص ۵۹).

در تمرین دیگر، در یک ستون واژگان فارسی و در ستون دیگر معنای آن‌ها به زبان عربی آمده است و از زبان‌آموز خواسته‌شده است که هر واژه فارسی را به معنای عربی آن وصل کند. این نوع تمرین نیز با رویکرد تحلیل مقایسه‌ای دو زبان عربی و فارسی همسو است. این رویکرد بر این باور است که تشابهات و تفاوت‌های موجود بین دو کلمه در دو زبان گاهی باعث یادگیری واژگان می‌شود. هرچقدر بین یک واژه و معنای آن در زبان دیگر تفاوت وجود داشته باشد، فراگیر آن واژه را راحت‌تر یاد می‌گیرد (Ziahosseiny, 1980: 154).

در دیگر تمرین نیز از زبان‌آموز خواسته است که متضاد برخی از واژگان را بنویسد، این تمرین نیز تمرین مفیدی است چرا که فراگیر بر اساس روابط دلالتی (معنایی) بین دو واژه متضاد پی به مفهوم آن واژه می‌برد و وقتی زبان‌آموز روابط بین واژگان جدید را بفهمد، فرایند یادگیری نزد او راحت‌تر می‌شود (ضیاء حسینی، ۱۳۹۲: ۵۵).

یکی از روش‌های آموزش واژگان، قرار دادن واژگان هم‌معنا در دسته‌های هم‌معنا است. بدین شکل که واژگانی که به یک معنای خاص دلالت دارند در یک دسته قرار داده شوند و واژگانی بامعنای دیگر در یک دسته دیگر. این نوع تمرین به زبان‌آموز کمک می‌کند که به واژگان موردنیاز خود بر اساس موضوع موردعلاقه مراجعه کند (غریبی، ۱۳۹۲: ۱۰۰).

یکی دیگر از تمارینی که در حیطه یاددهی واژگان اثرگذار است، تمرین‌هایی به ماهیت بیان اشتقاقیات مختلف واژگان است. یافته‌های برخی از محققان نشان داده است؛ تحلیل صرفی و شناخت ریشه واژگان یکی از روش‌های مناسب برای یادگیری واژگان است چراکه شناخت اشتقاقیات مختلف هر واژه به فراگیر کمک می‌کند که معنای هر واژه را از طریق ربط یک واژه به واژه‌ی دیگری که قبلاً آموخته است، یاد بگیرد (ستوده نیا و مرسلی، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

دستور زبان (قواعد):

یکی دیگر از عناصر زبانی که نقش مهمی در یادگیری زبان خارجی دارد، قواعد زبان مقصد است که زبان‌آموز باید آن‌ها را فراگیرد. از جمله معیارهای مهمی که برای انتخاب قواعد در محتوای آموزشی زبان خارجی پیشنهاد شده است، آسانی، اهمیت، ویژگی ارتباطی و بسامد قواعد است. بدین معنا که قواعد باید آسان، ضروری (به‌ویژه در سطوح مقدماتی)، بر اساس نیاز در موقعیت‌های ارتباطی و پرتکرار در زبان باشند (ریچاردز، ۲۰۰۱: ۳۴-۳۷).

قواعد ارائه‌شده در کتاب «رحله مع الفارسیه» چنانچه قبلاً گفته شد یا در بخشی مجزا در پایان هر درس ارائه‌شده است و یا در خلال برخی از گفت‌وگوها به‌صورت گذرا توضیح داده‌شده است. ترتیب ارائه مباحث مربوط به دستور زبان در جلد اول کتاب به این شکل است: «تعداد حروف زبان فارسی، انواع جمله و عناصر تشکیل‌دهنده جمله در زبان فارسی، اسماء اشاره، موصوف و صفت، ضمائر، ترکیب‌های اضافی، ضمائر ملکی، حروف ربط، ادوات استفهام، جملات مثبت و منفی، تصریف افعال، افعال ساده و مرکب، زمان افعال (گذشته، حال، آینده و...)، تأکید و...». این ترتیب حاکی از این است که شیوه ارائه دستور زبان فارسی از آسان به دشوار است و مباحث ضروری در یادگیری زبان فارسی نیز هستند.

اما آنچه در شیوه ارائه قواعد نادیده انگاشته شده است، عدم توجه به نقش‌های ارتباطی است؛ یعنی قواعد زبان فارسی بر اساس نقش‌ها و موقعیت‌های زبانی ارائه نشده است. اگر به این موضوع عنایت می‌شد، برخی از قواعد در دروس مختلف تکرار می‌شد و این تکرار سبب می‌شد که قواعد در ذهن زبان‌آموز تثبیت شود.

تلفظ (آواها):

تلفظ حروف یا شیوه بیان واژگان و جملات یکی از معیارهای مهم در یادگیری هر زبان محسوب می‌شود. تلفظ حروف باید به‌صورت مرحله‌ای و نه یکجا و در یک بخش مستقل در کتاب آموزش زبان ارائه شود (محمدی، ۱۳۹۵: ص ۴۱). سادگی تلفظ، کوتاه بودن واژه از لحاظ تعداد واج‌ها و هجاها، مهم‌ترین معیارهای مربوط به تلفظ حروف تلقی می‌شود.

از آنجاکه دو زبان فارسی و عربی در نوع حروف الفبا قرابت دارند، تلفظ حروف فارسی برای عرب‌زبانان چندان دشوار نیست؛ شاید به همین علت است که کتاب «رحله مع الفارسیه» به مقوله تلفظ حروف و معیارهای مذکور عنایت خاصی نداشته است. البته گفتنی است که تلفظ برخی از حروف زبان فارسی مثل «پ، ژ، گ، چ» که در الفبای زبان عربی وجود ندارد، برای

عرب‌زبانان دشوار است؛ هرچند در لهجه‌های عامیانه زبان عربی برخی از این حروف مثل «چ، گ» به جای برخی از حروف مثل «ک و ق» به کار می‌روند، اما تلفظ این حروف در ساختار واژگان زبان فارسی مثل واژه‌های «ژاله، گچ، پنچرگیری» برای عرب‌زبانان بسیار دشوار است. لذا در آموزش زبان فارسی اولین گام این است که در تهیه محتوای آموزشی زبان فارسی، تمرین‌هایی برای تقویت این حروف طراحی شود. تمرین‌هایی مثل قرار دادن یک حرف در اول، وسط و آخر کلمات تمرین مناسبی برای تقویت تلفظ حروف دشوار زبان فارسی است. کتاب «رحله مع الفارسیه» خالی از چنین تمرین‌هایی است و متأسفانه تمرکز کتاب بر خواندن واژگان و حروف زبان فارسی نیست.

۳-۵ فرهنگ

تعاریف مختلفی پیرامون «فرهنگ» ارائه شده است؛ اما معروف‌ترین این تعاریف مربوط به تایلر (۱۹۸۱) است که به‌عنوان تعریفی جامع و مانع معروف است. وی در تعریف فرهنگ می‌گوید: «فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای است که شامل معارف، اعتقادات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمام عادات و رفتار و ضوابطی است که فرد به‌عنوان عضو جامعه، از جامعه خود فرامی‌گیرد و در برابر آن جامعه وظایف و تعهداتی را بر عهده دارد» (روح‌الأمینی، ۱۳۶۸: ۱۷). براون نیز معتقد است که فرهنگ به مجموعه‌ای از افکار، عادت‌ها، مهارت‌ها، هنرها و ابزارهایی اطلاق می‌شود که گروهی از مردم را از گروه دیگری در برهه‌ای زمانی متمایز می‌کند (براون، ۱۹۹۴: ص ۱۵۱)؛ اما موضوع «فرهنگ» در دهه هشتاد قرن بیستم هم‌زمان با ظهور رویکرد ارتباطی وارد حوزه آموزش زبان شده است. چراکه رویکرد ارتباطی آموزش زبان، بر توانایی زبان‌آموز در به‌کارگیری زبان در بافت فرهنگی تأکید دارد (Tas, ۲۰۱۰: ص ۱۷۲). محققان حوزه آموزش زبان بر این باورند که امروزه یادگیری زبان منحصر به شناخت قواعد نحوی و معانی مفهومی واژگان زبان نیست بلکه یادگیری زبان شامل شناخت جلوه‌های فرهنگی، روش زندگی کردن، عادت‌ها و تاریخ و سایر عناصر مرتبط با فرهنگ می‌شود (Choudhury, ۲۰۱۴: صص ۴-۵). گنجاندن عناصر فرهنگی در فرایند آموزش زبان‌های خارجی ضروری است چراکه اکثر کارشناسان و متخصصان حوزه آموزش زبان‌های خارجی معتقدند یادگیری زبان به معنای یادگیری فرهنگ آن زبان است و ارتباط موفق زبانی زمانی حاصل می‌شود که فرهنگ آن زبان آموخته شود. از این رو، درج عناصر فرهنگی در کتاب‌های حوزه آموزش زبان‌های خارجی نیز بسیار اهمیت دارد.

محمدی و دیگری (۱۳۹۷) به نقل از متخصصان حوزه آموزش زبان خارجی به‌ویژه بروکس (۱۹۶۴) دسته‌بندی تازه‌ای از شاخص‌های فرهنگ ارائه کرده‌اند که در آن، مباحث فرهنگی مرتبط با زندگی روزانه انسان در هر جامعه‌ای تحت عنوان «فرهنگ C کوچک» معرفی می‌شود و مباحث فرهنگی مربوط به افعال انسانی همچون هنر، ادبیات، تکنولوژی و فلسفه تحت عنوان «فرهنگ C بزرگ» معرفی می‌شود (محمدی و زارع نژاد، ۱۳۹۷: به نقل از Hsin, بی تا: صص ۴-۵).

بر اساس پروژه آموزش زبان‌های بیگانه اصطلاح «C» بزرگ به فرهنگ رسمی یا فرهنگ موجود در مؤسسات رسمی همچون اشخاص تاریخی بزرگ، آثار ادبی، هنرهای زیبا، رسانه، ادبیات، سینما، موسیقی و علوم اطلاق می‌شود. اصطلاح C کوچک به معنای اجتماعی فرهنگ یعنی روش زندگی گروه معینی از مردم همچون ساخت خانواده، زندگی روزمره، روابط بین افراد، شرایط مادی، کار، تفریح، عادت‌ها، سکونت، لباس پوشیدن، غذا و ابزارهای ارتباطی اطلاق می‌شود (محمدی و زارع نژاد، ۱۳۹۷: ص ۶ نقلاً عن: المعايير الوطنية في مشروع تعليم اللغات الأجنبية، ۱۹۹۶). با توجه به مثال‌های مطرح شده در ذیل هر یک از انواع فرهنگ C بزرگ و C کوچک، می‌توان این دو نوع فرهنگ را به دو عنوان دیگر یعنی «کلان فرهنگ» و «خرده فرهنگ» نام‌گذاری کرد. این جستار نیز به همین دسته‌بندی پایبند است و مباحث کلان فرهنگی و خرده فرهنگی را در کتاب «رحله مع الفارسیه» مورد کنکاش قرار می‌دهد.

کلان فرهنگ‌ها:

در جدول زیر کلان فرهنگ‌های ضروری برای تألیف کتاب آموزش زبان در یک ستون ذکر شده است و در ستون دیگر مصداق عینی این کلان فرهنگ‌ها را از کتاب «رحله مع الفارسیه» استخراج شده است.

۱. حرف C بزرگ انگلیسی.

جدول ۱: کلان فرهنگ‌های موجود در کتاب «رحله مع الفارسیه»

کلان فرهنگ‌ها	مصادق‌ها
هنر	<p>- ذکر واژگان و اصطلاحات مربوط به هنر در برخی از دروس مثل کلمه موزه، معماری، هنرهای نمایشی (درس ۷)، کتاب‌های هنری، هنرهای تصویری، مینیاتور، موزه هنرهای معاصر، هنرهای نمایشی، داستان‌نویسی، حماسه عاشورا، مجسمه، تندیس، هنرمند، هنر، نقاش، مجسمه‌ساز، موسیقی، شعر، تعزیه، نمایشگاه نقاشی، خوشنویسی، تابلو، کارگاه‌های هنری، کاشی‌کاری، گلدان، فرش، خطاطی، تئاتر (درس ۲۳)، واژه‌های «آثار تاریخی، مسجد امام اصفهان، عالی قاپور، دوره صفوی» (درس ۲۵)، اصطلاحات «ساختمان موزه ایران باستان» «موزه ابراهیم‌ساخت بشر در ایران» (درس ۳۵)، واژگان «سفالی، صنعتگران، هنرمند، نقش‌ها، دوره، تندیس، سنگ، مهر، ایوان، پیش از میلاد، ظرف، منطقه اسماعیل‌آباد قزوین، هزار پنجم قبل از میلاد، دوره هخامنشی، شوش، داریوش بزرگ، لاجورد، منطقه حسلو، موزاییک، موزاییک‌سازی، ایران باستان، هنر، هنرمند، طلا، نقره، شیشه، چوب، آهن» (درس ۳۶).</p> <p>- تصاویر پس‌زمینه و پایانی هر درس مرتبط با هنر هستند. مثل تصویر «سردر دانشگاه تهران» به‌عنوان یکی از نمادهای معماری و هنر ایرانی (درس ۷)، تصاویر درس «در موزه» (درس ۲۳)، تصویر کنده‌کاری در ساخت ضریح حرم امام حسین (ع) توسط هنرمندان ایران (درس ۳۵).</p> <p>- عناوین برخی از دروس کتاب مرتبط با هنر است. مثل درس ۲۳ به نام «در موزه»، درس ۳۶ به نام «سفالگری»، درس ۲۵ به نام «موزه حیات وحش»، درس ۲۶ به نام «موزه حیوانات».</p>
جغرافیا	<p>- تصویر کشتی یونانی در جزیره کیش (درس ۴) - تصویر طبیعت سرسبز استان گلستان (درس ۶)</p> <p>- تصویر «ماسوله» در استان گیلان (درس ۹) - تصویر «سردر باغ ملی تهران» (درس ۲۱)</p> <p>- تصویر «روستاهای سوباتان تالش» (درس ۲۲) - دو درس ۳۷ و ۴۰ به ترتیب در مورد شهر «اصفهان» و «ایران» است. در این دو درس برخی از آثار باستانی اصفهان مثل «منار جنبان، مسجد جامع، پل خواجه» ذکر شده‌اند.</p>
تاریخ	<p>- تصویر تخت جمشید (درس ۳) - تصویر مسجد شیخ لطف‌الله اصفهان (درس ۵) - تصویر «میل (برج قابوس) گنبد قابوس» (درس ۷) - تصویر «مسجد و مدرسه آقا بزرگ-کاشان» (درس ۱۱) - تصویر «خانه و موزه شهید مطهری در شهر فریمان» (درس ۱۷) - تصویر «موزه حمام علیقلی آقا در اصفهان» (درس ۱۸) - تصویر «بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی» (درس ۲۴)</p> <p>- تصویر «کلیسای وانک یا آمانا پرکیچ در محله جلفای اصفهان» (درس ۲۶) - تصویر «باغ ارم شیراز» (درس ۳۱)</p> <p>- تصویر «آرامگاه فردوسی در توس» (درس ۳۲) - تصویر «قلعه فلک‌الافلاک در خرم‌آباد» (درس ۳۹)</p> <p>- تصویر «مجموعه گنجعلی خان در کرمان» (درس ۳۷) - تصویر «حافظیه شیراز» (درس ۳۶)</p>
آموزش	<p>- تاکید بر ایجاد انگیزه برای یادگیری زبان فارسی در گفت‌وگوهای برخی از دروس.</p> <p>- تصویر «نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران» (درس ۳۴) اشاره به ترویج آموزش و کتاب‌خوانی دارد.</p>
فرهنگ رسمی	<p>- درس ۲۸ به نام «در پاسگاه» ناظر به مراجعه به اداره پلیس و نوع تعامل در این زمینه دارد.</p>
بزرگان	<p>- معرفی استاد محمود فرشچیان (درس ۲۳)</p>
ادبیات	<p>- درخواست یادگیری شعر شاعران بزرگ فارسی (درس ۲) - معرفی شاهنامه (درس ۲) - ذکر واژه‌های «شعر، شاعرهای فارسی» (درس ۲۰) - ذکر واژه «شاعران فارسی» (درس ۲۷) - ذکر واژه «شعر» و «شاعر» (درس ۲۹) - ذکر نام «اسدالله شعبانی» شاعر ایرانی (درس ۲۹)</p>
سینما	<p>- پرداختن به موضوع «سینما» و تعریف از کیفیت فیلم (درس ۶) - تصویر «موزه سینمای ایران» (درس ۳۰)</p> <p>- تصویر «شهرک سینمایی تهران» (درس ۳۸)</p>
علوم	<p>- اشاره به برنامه آموزش زبان فارسی توسط شبکه الکوثر (درس ۱) - معرفی برخی از رشته‌های دانشگاهی (درس ۷)</p>

جدول فوق نشان می‌دهد که در کتاب «رحله مع الفارسیه»، شاخص‌های فرهنگی کلان همچون هنر، جغرافیا، تاریخ، آموزش، فرهنگ رسمی، بزرگان، ادبیات، سینما و علوم وجود دارد. از میان این شاخص‌های فرهنگی، شاخص‌های مربوط به هنر، جغرافیا، تاریخ و ادبیات از بسامد بیشتری برخوردار هستند. مصادق‌های حاصله از تحلیل کتاب در این بخش نشان می‌دهد که بیشتر

مصادق‌های فرهنگی کلان، با استفاده از تصاویر هستند. البته تصاویر مذکور در بخش هنر و تاریخ، هیچ‌کدام توضیح داده نشده‌اند و به نظر می‌رسد که نگارنده کتاب این تصاویر را صرفاً جهت آشنایی مخاطب عرب‌زبان در بخش‌های پایانی هر درس آورده است. شایان‌ذکر است در این کتاب به شاخص‌هایی همچون جشنواره‌ها و موسیقی عنایتی نشده است.

خرده فرهنگ‌ها:

در جدول زیر خرده فرهنگ‌های ضروری در تألیف کتاب‌های آموزش زبان فارسی ذکر شده است و کاربست این خرده فرهنگ‌ها در کتاب «رحله مع الفارسیه» استخراج شده است.

جدول ۲: خرده فرهنگ‌های موجود در کتاب «رحله مع الفارسیه»

مصادق‌ها	خرده فرهنگ‌ها
<p>- تصویر حرم حضرت معصومه (س) قم (درس ۸) - تصویر استقبال از محرم در تهران (درس ۱۴)</p> <p>- تصویر «عاشورا در تفت یزد» (درس ۱۹) - تصویر «تعزیه» (درس ۲۳) - تصویر «مسجد جمکران در قم» (درس ۲۸)</p> <p>- ذکر برخی از واژگان مرتبط با اعتقادات مذهبی همچون: حسینیه، امام‌زاده، زیارت، مراسم برگزاری عزاداری برای امام حسین (ع)، روزه‌داری در ماه رمضان (درس ۲۴)، قبرستان شهدا، بهشت‌زهرا، زیارت اهل قبور (درس ۳۰)، شهادت، شهید و آرامگاه (درس ۳۱).</p>	اعتقادات
<p>- معرفی تابعیت افراد (درس ۱) - دادن اطلاعات فردی (درس ۵) - بیان نوع تاریخ ایران که هجری شمسی است (درس ۵)</p>	متغیرهای اجتماعی
<p>- تصویر «عشایر در دشت مغان» (درس ۲۰) و تصویر «عشایر آذربایجان شرقی» (درس ۲۷) اشاره به فرهنگ عشایری در برخی از مناطق ایران دارد. - تصویر «صیادان محلی در مازندران» (درس ۱۶) اشاره به فرهنگ ماهیگیری در شمال ایران دارد.</p>	سبک‌های زندگی
<p>- رفتن به بازار تره‌بار (درس ۱۰) - رفتن به رستوران (درس ۱۴) - رفتن به کتاب‌فروشی (درس ۹) - رفتن به درمانگاه (درس ۱۶) - رفتن به بانک (درس ۱۸) - خانواده (درس ۲۰) - رفتن به تعمیرگاه (درس ۳۰)</p>	مسائل زندگی روزمره و خانواده
<p>- بیان آداب و معاشرت بین فردی مثل: جملات «خیلی متشکرم، دست شما درد نکند، خیلی زحمت کشیدید»، «خواهش می‌کنم، قابل شمایم را نذارید» (درس ۴) - سفارش دادن غذا (درس ۱۴) - رفتن به اداره پست برای ارسال بسته پستی (درس ۳۵)</p> <p>- رفتن به دفتر خدمات مسافری برای سفر و دیدار دوستان (درس ۳۹)</p>	روابط بین فردی
<p>معرفی برخی از مشاغل مثل آرایشگری، رانندگی، معلمی و پزشکی (درس ۹)</p> <p>- رفتن به ورزشگاه (درس ۲۱).</p>	شرایط مادی تفریح
<p>- سوغاتی دادن (درس ۴) - تصویر «گلاب‌گیری در قمصر» (درس ۱۰) - تصویر «جشن عروسی سنتی» (درس ۲۵)</p> <p>- تصویر «مراسم سنتی عضو در جزیره قشم» (درس ۲۹) - تصویر «بهشت‌زهرا تهران» (درس ۳۳)</p>	سنت‌ها
<p>- رفتن به بنگاه (درس ۱۱)</p>	مسکن
<p>- رفتن به رستوران (درس ۱۴). - معرفی برخی از غذاهای ایرانی مثل قورمه‌سبزی در درس «مهمانی» (درس ۱۳) - اشاره به غذا و غذا پختن (آشپزی) (درس ۳۳). - تصویر پس‌زمینه (درس ۳۳) مربوط به سفره غذا است. - معرفی برخی از غذاها مثل «حلیم» (درس ۳۸). برخی واژگان این درس مثل «خوشمزه، شکر، نمک، قاشق» مرتبط با غذا خوردن است.</p>	خوراک

جدول فوق نشان می‌دهد کتاب «رحله مع الفارسیه» دربرگیرنده شاخص‌های فرهنگی خرد از جمله اعتقادات، متغیرهای اجتماعی، سبک‌های زندگی، مسائل روزمره زندگی و خانواده، روابط بین فردی، شرایط مادی، تفریح، سنت‌ها، مسکن و خوراک است. از میان شاخص‌های فرهنگی خرد، شاخص‌های مربوط به اعتقادات مذهبی، مسائل روزمره زندگی و خانواده، روابط بین فردی و سنت‌ها و خوراک از بسامد بیشتری برخوردار است. در این کتاب به شاخص‌های فرهنگی همچون لباس، ابزارها و وسایل ارتباطی توجهی نشده است.

۶. نتایج:

یافته‌های این جستار متناسب با سؤالات تحقیق عبارت‌اند از:

در پاسخ به سؤال اول پژوهش مبنی بر شاخص‌های تهیه محتوای آموزشی برای فارسی‌آموزان عرب‌زبان، یافته‌های حاصله از پژوهش‌ها و مطالعات پیشین نشان داد؛ ضرورت دارد ۵ شاخص «نیازهای زبانی و توجه به سطوح»، «مهارت‌های زبانی»، «عناصر زبانی»، «نوع محتوای آموزشی» و «فرهنگ» را برای تهیه محتوای آموزشی کتاب‌های آموزش زبان فارسی به عرب‌زبانان در نظر گرفت. این بدین معناست که در وهله اول می‌بایست محتوای کتاب بر اساس نیازهای زبان فراگیران سطح‌بندی شود و سپس محتوا با توجه به هر چهار مهارت زبانی (شنیدن، گفتن، نوشتن، خواندن) و عناصر زبانی تأثیرگذار در تولید محتوا مثل واژگان، دستور زبان و تلفظ انتخاب شود و در وهله آخر به درج شاخص‌های فرهنگی کلان و خرد در کتاب‌ها توجه ویژه شود. در پاسخ به سؤال دوم پژوهش مبنی بر وضعیت کتاب «رحله مع الفارسیه» از لحاظ دربرداشتن شاخص‌های محتوای آموزشی برای فارسی‌آموزان عرب‌زبان، نشان داد؛ این کتاب از لحاظ توجه به نیازهای زبان فراگیران و تعیین سطح، در سطوح اولیه زبانی (سطح ۱-۳) است و برای آموزش در سطح پیشرفته مناسب نیست زیرا به مباحث اولیه و ضروری دستور زبان فارسی همچون شناخت زمان افعال پرداخته است و اغلب واژگان و جملات انتخابی در کتاب مربوط به نیازها و موقعیت‌های روزمره زندگی انسان مثل «احوالپرسی، خرید کردن، بانک رفتن و ...» است. این کتاب از لحاظ توجه به شاخص «مهارت‌های زبانی»، بیشترین توجه را به تقویت مهارت گفتاری و شنیداری دارد چراکه هر درس حاوی دو گفت‌وگو به همراه فایل‌های ویدئویی است. کتاب «رحله مع الفارسیه» در گزینش محتوا، از میان شش نوع محتوای (ساختارمحور، مفهوم‌محور، موقعیت‌محور، مهارت-محور، تکلیف‌محور، موضوع‌محور) بیشتر پیرو محتوای موقعیت‌محور بوده است زیرا طبق فهرست مطالب کتاب، هر درس دربردارنده یک موقعیت از زندگی روزمره (مثل: در بانک، در ورزشگاه، در بازار تره‌بار و...) است. این کتاب از لحاظ پرداختن به مهارت‌های زبانی، به هر چهار مهارت زبانی تا حد رفع نیازهای زبانی فراگیران سطوح اولیه توجه داشته است؛ اما در تقویت برخی از مهارت‌ها مثل مهارت شنیداری و گفتاری توجه بیشتری شده است زیرا هر درس حاوی دو گفت‌وگوی صوتی تصویری است که به تقویت مهارت شنیدار و گفتار زبان‌آموز کمک زیادی می‌کند. کتاب «رحله مع الفارسیه» از منظر توجه به عناصر زبانی در سه بخش «واژگان»، «دستور زبان» و «تلفظ» به این شکل عمل شده است که در بخش واژگان، اغلب واژگان متناسب با سطح فراگیران مبتدی، به صورت حسی و مرتبط با موقعیت‌های روزمره گزینش شده است و تمرین‌های مربوط به تقویت واژگان نیز بر اساس رویکرد مقایسه‌ای، کشف روابط معنایی و واژگان هم‌معنا ارائه شده است. در بخش دستور زبان، نکات دستوری متناسب با سطوح مبتدی در پایان هر درس و بدون توجه به نقش‌ها و موقعیت‌های زبانی ارائه نشده است؛ اما به مقوله تلفظ حروف عنایت خاصی نشده است و معیارهایی همچون سادگی تلفظ، کوتاه بودن واژه از لحاظ تعداد واج‌ها و هجاها، در نظر گرفته نشده است. در این کتاب از لحاظ توجه به مقوله «فرهنگ» در دو بخش عناصر فرهنگی کلان و خرد، به برخی از شاخص‌های فرهنگی توجه زیادی شده است. مهم‌ترین شاخص‌های فرهنگی کلان که در این کتاب گنجانده شده است، شاخص‌های هنری، جغرافیایی، تاریخی و ادبی است؛ و شاخص‌هایی مثل اعتقادات مذهبی، مسائل روزمره زندگی و خانواده، روابط بین فردی و خوراک نیز از مهم‌ترین شاخص‌های فرهنگی خردی است که در این کتاب گنجانده شده است.

۷. پیشنهادها:

به منظور بهبود محتوای کتاب «رحله مع الفارسیه» و هر کتاب تألیفی در حوزه آموزش زبان فارسی به عرب‌زبانان پیشنهادهای کاربردی زیر توصیه می‌شود:

- به منظور رعایت سطح زبانی فراگیران مبتدی، ضرورت دارد؛ موقعیت‌ها و به تبع آن نقش‌های زبانی، بر اساس ترتیب از آسان به دشوار ارائه شود.
- توجه به ارائه محتوای نقش‌محور (ارائه نقش‌هایی همچون اطلاع دادن، اعلام موافقت، عذرخواهی کردن، درخواست دادن، قول دادن و...) و تکلیف‌محور (تمرین‌های متمرکز بر معنا، نتیجه و مرتبط با دنیای واقعی) توأم با محتوای موقعیتی و موضوعی.
- توجه به مهارت «خواندن» به منظور تقویت تلفظ و درک مطلب فراگیران در کنار توجه به سایر مهارت‌ها.
- افزودن تمرین‌های مبتنی بر اشتقاق، به منظور تقویت یادگیری واژگان.

- اهتمام بیشتر به درج نکات دستوری زبان فارسی در محتوای گفت‌وگوها و ارائه تمرین‌های دستوری بیشتر در قالب «دفتر کار».

- افزودن بخشی خاص برای تلفظ حروف فارسی به‌ویژه حروف دشوار.

- توجه به گنجاندن شاخص‌های فرهنگی کلان و خرد در کتاب. در این بخش پیشنهاد می‌شود مفاهیم فرهنگی به صورت تصویری آموزش داده شود.

- در پایان پیشنهاد می‌شود، دو جلد کتاب متناسب با نیازهای زبانی فراگیران حرفه‌ای (سطح پیشرفته) نیز طراحی و تألیف شود. بی‌شک فراگیران زبان فارسی بعد از رفع نیازهای زبانی اولیه در دو بُعد شنیدار و گفتار، نیازمند استفاده از کارکرد ارتباطی زبان فارسی به منظور تحلیل و درک پیشرفته متون، نوشتن متن‌های تخصصی و حتی ورود به بازار کار حرفه‌ای هستند که تحقق این اهداف فقط از طریق یادگیری زبان فارسی به صورت پیشرفته امکان‌پذیر خواهد بود.

منابع:

- اکبری، زهرا، بررسی نیازهای آموزشی زبان انگلیسی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان از دیدگاه دانشجویان، مجله راهبردهای توسعه در آموزش پزشکی، دوره ۳، شماره ۲، صص ۱-۱۳.
- براون، دو جلاس، *أسس تعلم اللغة وتعليمها*، مترجم: عبده الراجحي وعلی أحمد شعبان، بیروت، دار النهضة العربية للطباعة والنشر. ۱۹۹۴.
- تاج‌الدین، ضیاء‌الدین، *بررسی کتاب صدی الحیاء بر اساس هفت اصل آموزش زبان ارتباطی*، پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۱۳۹۱: دوره ۲، شماره ۳، صص ۲۵-۴۳.
- جهانگردی، کیومرث، عاصی، مصطفی، افراشی، آرینا و وکیلی فرد، امیررضا، *واژه در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: پژوهشی پیکره بنیاد*، پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، ۱۳۹۵: سال پنجم، شماره ۲، پیاپی ۱۲، صص ۳-۲۶.
- رضاخانی، ف، *بررسی مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم: آموزش زبان فارسی» از منظر فرا نقش بینافردی و بر اساس چارچوب نظری دستور نقش‌گرایی هلبدی*، رساله کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه شهید بهشتی. ۱۳۸۵.
- روح‌الأمینی، محمود، *زمینه فرهنگ شناسی*، چاپ دوم، انتشارات عطار، ۱۳۳۸.
- ستوده نیا، الهه و ناهید مرسلی، *تأثیر آموزش واژه از طریق گروه واژه‌های متضاد و فاقد ارتباط معنایی بر یادگیری فراگیران زبان انگلیسی با لحاظ کردن سطح زبانی و جنسیت*، جستارهای زبانی، ۱۳۹۴: دوره ۶، شماره ۱، پیاپی ۲۲ صص ۱۳۱-۱۵۱.
- صحرائی، رضا مراد و شهناز احمدی قادر، *آموزش مستقیم واژه در متن: مقایسه تأثیر دو رویکرد یادگیری مستقیم و تصادفی در یادگیری واژه*، زبان پژوهی، ۱۳۹۴: سال هفتم، شماره ۱۷ صص ۷۷-۱۰۲.
- ضیاء حسینی، محمد، *مبانی زبان‌شناسی مقابله‌ای*، چاپ اول، تهران، رهنما، ۱۳۹۲.
- طعیمة، رشدی احمد، *الأسس المعجمیة والثقافیة لتعلیم اللغة العربیة لغیر الناطقین بها*، معهد اللغة العربیة، جامعة أم القرى، مکه المکرمة، ۱۹۸۲.
- غریبی؛ افسانه، *واکاوی نیازهای زبانی فارسی آموزان: معرفی انگاره‌ای عملیاتی و سطح‌بندی نیازها*، رساله دکتری رشته زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران. ۱۳۹۲.
- فکری، مسعود، ابوطالبی، سید علی، *رحلة مع الفارسیة (سفری با زبان فارسی)*، تهران، انتشارات شبکه جهانی الکوش ۱۳۹۱.
- متقی زاده، عیسی، نظری منظم، هادی، خان آبادی، طاهره، موسوی، سیدرضا، *دراسة اختیاری المفردات المساهمة فی التداخل اللغوی وتدریسها لمتعلمی اللغة العربیة من الناطقین بالفارسیة*، مجله الجمعية الإيرانية للغة العربیة وآدابها، فصلیة علمیة محكمة، العدد ۵۲، صص ۴۱-۶۲. ۱۳۹۸.
- متقی زاده، عیسی، *نیازهای کاربردی زبان برای فراگیران زبان عربی غیر اهل زبان*، مجله الجمعية الإيرانية للغة العربیة وآدابها، ۱۳۸۹: شماره ۱۷، صص ۴۳-۶۲.
- مجلس اروپا، *الإطار المرجعی الأروبی للغات: دراسة، تدریس، تقییم*، ترجمة: علا عادل عبد الجواب وآخرون، القاهرة، دار إلیاس العصریة، ۲۰۰۸.
- محمدی، دانش، زارع نژاد، سکینه، *تجلیات الثقافة فی کتب تعلیم اللغة العربیة للناطقین بغيرها*، مجله الجمعية الإيرانية للغة العربیة وآدابها، ۱۳۹۷: العدد ۴۸، صص ۱-۲۲.

- محمدی، دانش، مبانی رویکردی در تألیف کتاب دانشگاهی «مکالمه زبان عربی» بر اساس اصول آموزش زبان خارجی، مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۱۳۹۵: شماره ۳۸، صص ۲۶-۴۷.
- محمدی، دانش، مجموعه «العربیة بین یدیک» فی ضوء مبادئ تعليم اللغة لغير الناطقین بها، مجلة دراسات فی تعليم اللغة العربیة وتعلمها، ۱۳۹۵: العدد ۱، صص ۶۹-۸۸.
- مدکور، علی أحمد، تعليم اللغة العربیة لغير الناطقین بها، ط، ۱ دار الفكر العربی، القاهرة، ۲۰۰۶.
- ملکی، عطاله، کاظمی، مگنولیا، ارزشیابی یک کتاب آموزش زبان تخصصی پزشکی بر اساس سنجش نیازهای دانشجویان، مجله توسعه‌ی آموزش در علوم پزشکی، دوره ۳، شماره ۵، صص ۴۹-۵۵.
- وکیلی فرد، امیررضا و میرزایی حصاریان، محمدباقر و احمدی خلخالی، نادیا، فارسی برای اهداف دانشگاهی: تحلیل کتاب فارسی ویژه علوم اجتماعی، مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۱۳۹۸ شماره ۴۴، صص ۲۱-۴۸.

منابع لاتین

- Brown, J. D. "Foreign and Second Language Needs Analysis". In Long. M. H. and Doughty. C. J. *The handbook of Language Teaching*. (2009). (pp: 269- 293).Oxford. Wiley – Blackwell.
- Brown, J. D. *The Elements of Language Curriculum: A systematic approach to program development*. Boston: Heinle and Heinle(1995).
- Choudhury, Rahim Uddin, (2014), «*The Role of Culture In Teaching And Learning of English Asa Forening Language*», *International Journal of Multi-Disciplinary Research*, Jazan University, Kingdom of Saudi Arabia (1-20).
- Hsin, Chia-Lin, (بی.ا.تی) «*Language and Culture in Foreign Language Teaching*», Newcastle University, (1-19).
- Hutchinson. T. and Waters. A. *English for specific purposes: a learning-centered approach*. Cambridge: Cambridge university press, (1987).
- Jordan RR. *English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press; 1997.
- Jordan, R. R. *English for academic purposes: A guide and resource book for teachers*. Cambridge England; New York: Cambridge University Press, (1997).
- Krahnke, K. *Approaches to syllabus design for foreign language learning*. Englewood Cliff, NJ: Prentice Hall Regents. (1987)
- Richards, J. C. *Curriculum Development in Language Teaching*. New York: Cambridge University press. (2009).
- Robinson, P. J. "A rich view of lexical competence". *ELT Journal*. (1989). 43, 4: 274-282.
- Spack R. *Initiating ESL Students Into the Academic Discourse Community: How Far Should We Go?* *TESOL Quarterly* 1988; 22 (1): 29-5.
- Tas, Seda, *A Critical Evaluation of new English File Seris InTerms of Culture Teaching*, odÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Ara tırmaları Dergisi, (2010), (169 - 177).
- Wen Q, Johnson RK. *L2 Learner Variables and English Achievement: A Study of Tertiary-Level English Majors in China*. *Applied Linguistics* 1997; 18 (1): 27-48.
- Widdowson HG. *Communication and Community: The Pragmatics of ESP*. *English for Specific Purposes* 1998; 1 (17): 3-14.
- Widdowson HG. *Learning Purpose and Language Use*. Oxford: Oxford University Press; 1983.
- Ziahosseiny, S.M. "The Moderate version of contrastive analysis hypothesis", *Studi Italiani Di Linguistica Teoretica et applicata*, Ix, numero 2, (1980), Pp153 165.